

Primerjava organiziranosti opisnega in predpisovalnega slovaropisja za jezike po Evropi

Franc Marušič in Rok Žaucer, Raziskovalni center za humanistiko Univerze v Novi Gorici

Izvelek:

S pregledom jezikovne politike vezane na področje opisnega in predpisovalnega slovaropisja v Evropi pokaževa, da zaradi velike pestrosti organiziranosti tega področja pri razpravi o ugotavljanju idealne ureditve tega področja v Sloveniji sklicevanje na neko konkretno organiziranost v tujini ne more biti smiselno uporabljeno kot argument. Posamezne ureditve so posledice konkretnih jezikovnopoličnih situacij, zaradi česar razprava o konkretni ureditvi brez detajlnega poznavanja razmer, v katerih je nastala, ni smiselna.

Ključne besede: jezikovna politika, opisno in predpisovalno slovaropisje, Evropa, Akademija za jezik, uradna jezikovnonormativna služba

Abstract:

The paper surveys aspects of the organization of descriptive and prescriptive lexicography in Europe. The extensive variation found in the organization of this area of language policy suggests that invoking a specific model from abroad in deciding on the best-fit model for this area in Slovenia is misplaced. Specific models are results of specific language-policy situations, so that discussion of specific models without detailed knowledge of the context in which it arose makes little sense.

Key words: language policy, descriptive and prescriptive lexicography, Europe, Language Academies, official language regulators

1. Uvod

V kontekstu trenutne razprave o ureditvi "nacionalno pomembnega dela" slovenskega slovaropisja se pogosto postavlja vprašanje zunanjih zgledov. V razpravi se večkrat pojavi sklicevanje na konkretne ureditve drugod, od omemb skandinavskih zgledov v sicer širše

zastavljeni študiji Orešnika (1995) do omemb nizozemskih in danskih zgledov pri Kreku (2013a). Hkrati pa se ob površni oceni zazdi, da če bi v obzir mogočih ureditev vzeli več primerov nacionalnega slovaropisja v Evropi, bi lahko kot zgled od drugod ponujali spet precej drugačne rešitve, saj se zdi, da so si ureditve med seboj lahko zelo različne – od ureditev z eno samo pristojno ustanovo do ureditev s pisano množico akterjev. Postavlja se torej vprašanje, ali lahko skozi pregled posameznih ureditev slovaropisnega področja za jezike po Evropi prepoznamo neko tipično ureditev, ki bi kot taka lahko tudi ob manjšem poznavanju vsakokratnih specifik predstavljala razmeroma samoumevno izbiro za zgledovanje in primerjanje. V raziskavi, katere rezultate popisujeva v pričujočem prispevku, sva se lotila iskanja odgovora na to vprašanje. Kot bomo videli, raziskava kakšnega splošno prepoznavnega oziroma tipičnega vzorca evropske ureditve nacionalnega slovaropisja ne prepozna. Hkrati morebitno ocenjevanje posameznih tujih zgledov kot za naše razmere dobrih ali slabih predpostavlja poznavanje več ozadja in podrobnosti, kot sva jih v javni razpravi zasledila, obenem pa je zaradi različnih ciljev praktično nemogoče tudi primerjalno ocenjevanje uspešnosti posameznega modela. Ob bok temu sklepu je v prispevku podano tudi nekaj razmišljanja o posameznih vidikih trenutnega stanja in njihovem morebitnem aktivnem spreminjanju.

2. Pregled ureditev po Evropi

Pregled, ki ga predstavlja v tem prispevku, izhaja iz sicer obsežnejše raziskave *Pregled institucionaliziranih oblik izvajanja nacionalnih jezikovnih politik v Evropski uniji* (Marušič in Žaucer 2013), v kateri sva ob ureditvah področja opisovanja in predpisovanja jezikovnega korpusa med drugim preučevala tudi ureditve statusnih zadev. V pričujočem pregledu prikazujeva jezikovnopolitične ureditve opisovanja in predpisovanja jezikovnega korpusa v 13 jezikih Evropske unije – v češčini, danščini, francoščini, grščini, latvijščini, litvanščini, nizozemščini, poljščini, kastilščini, asturščini, baskovščini, galicijščini in katalonščini. Izbor je bil zastavljen tako, da vključuje različne kategorije jezikov, od največjih (francoščina) do najmanjših (latvijščina spada med 5 najmanjših uradnih jezikov EU), tako vzhodnoevropske kot zahodnoevropske, tako slovenščini bližnje slovanske kot druge, tako uradne in edine jezike znotraj države kot manjšinske jezike, ki na ravni EU nimajo statusa uradnega jezika; znotraj teh postavk pa je bil izbor naključen.

Rezultati opravljenega pregleda ureditev za izbrane jezike so po posameznih nalogah opisovanja in predpisovanja jezikovnega korpusa povzeti v Tabeli 1 spodaj (tabela predstavlja

del tabele iz Marušič in Žaucer 2013, str. 11-18, kjer so navedeni tudi vsi viri, na katerih so osnovani podatki za posamezne vnose iz tabele).¹

---

¹ Tabelarni prikaz stanje v marsičem poenostavlja, a za potrebe tega prispevka zadošča. Za podrobno razumevanje pa je potrebno branje skupaj s podrobnimi opisi držav oz. inštitucij v posameznih državah v Marušič in Žaucer (2013).

jezik	Normiranje	Pravopis - pravila	Pravopis - slovar	Slovar	Korpus	Svetovanje
češčina	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	del univerze	sam. razisk. enota
danščina	del ministrstva / vlade	del ministrstva / vlade	del ministrstva / vlade	del ministrstva / vlade	del univerze	del ministrstva / vlade
				privatna ustanova	privatna ustanova	
francoščina	del ministrstva / vlade	privatna ustanova	privatna ustanova	akademija za jezik	privatna ustanova	akademija za jezik
	akademija za jezik				del univerze	
grščina		del univerze	del univerze	del akademije	del akademije	
				del univerze	del univerze	
		privatna ustanova	privatna ustanova	privatna ustanova	del javnega razvojnega centra	
					del javnega razvojnega centra	
latvijščina	sam. državno telo I	sam. državno telo I	sam. državno telo I	del akademije	del akademije	sam. državno telo II
				del akademije		
litvanščina	sam. državno telo I	sam. državno telo II		sam. državno telo II	sam. državno telo II	sam. državno telo II
nizozemščina	sam. meddržavno telo	sam. meddržavno telo	sam. meddržavno telo	sam. meddržavno telo	sam. meddržavno telo	sam. meddržavno telo
poljščina	del akademije I			del akademije II	del akademije II	del akademije I
kastilščina	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik
						privatna ustanova
asturščina	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	
baskovščina	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	akademija za jezik	del univerze	akademija za jezik
			del univerze	del univerze		
galicijščina	akademija za jezik	del ministrstva / vlade		akademija za jezik	del univerze	del ministrstva / vlade
		akademija za jezik		del univerze		sam. državno telo
		del univerze				
katalonščina	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	sam. razisk. enota	

Tabela 1: Pregled ureditve opisovanja in predpisovanja jezikovnega korpusa po nalogah za izbranih 13 evropskih jezikov²

² 'Sam.' je krajšava za 'samostojno/'samostojna', 'razisk.' za 'raziskovalno/'raziskovalna'.

V nadaljevanju bova na podlagi vprašanj, vezanih na nekatere postavke oz. skupine postavk (stolpcev) iz tabele, ugotavljala, ali je ureditev, ki jo poznamo v Sloveniji, na ravni Evrope unikatna, prisotna kot ena od večih bolj ali manj enakovrednih možnosti ali morda prevladujoča/standardna.

2.1 Kdo je zadolžen za standardizacijo in kodifikacijo/normiranje (uradnega) jezika?

V Sloveniji je bila za to izvorno zadolžena Slovenska akademija znanosti in umetnosti oziroma različne komisije/odbori, ki jih je SAZU ustanovila. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja je pri imenovanju pravopisnih komisij/odborov sodelovala tudi republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva, ki je kasneje ustanovila tudi Jezikovno razsodišče. Še danes ima najvišjo normativno avtoriteto SAZU oz. njen Odbor za slovenski jezik (Pravopisno komisijo Odbora trenutno vodi Helena Dobrovoljc;³ prim. Krek 2013a). SAZU pri izdelovanju normativnih priročnikov tesno sodeluje z Inštitutom za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (ISJFR), kjer je zaposlena tudi trenutna vodja Pravopisne komisije SAZU. ISJFR je tudi sestavljalca, založnik in izdajatelj zadnje izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika in Slovenskega pravopisa. Nobena teh inštitucij ni formalno ali zakonsko določena kot izključna normativna ustanova, avtoriteto ima predvsem zaradi prestiža in utečenega stanja.

V pregledanih državah je zakonska določitev normativnih pristojnosti neke inštitucije redka, poznajo jo recimo na Danskem, kjer je za normiranje zadolžen Danski urad za jezik,⁴ ki je formalno del ministrstva za kulturo. Urad je pristojen tudi za izdelavo pravopisa, pravopisnega slovarja, osrednjega slovarja ter tudi za svetovanje, torej za vsa področja, kjer lahko s svojim delom in izdelki izkazujejo svoje normativno poslanstvo. Eno ustanovo za vsa ta področja so zakonsko določili tudi za nizozemščino, le da je tam to dejansko samostojno meddržavno telo Nizozemska jezikovna zveza⁵, saj sta ga skupaj ustanovili nizozemska in flamska vlada. Zveza ima poleg vseh normativnih del na skrbi tudi zbiranje in vzdrževanje uradnega nizozemskega jezikovnega korpusa.

Ustanova, ki je zadolžena za normiranje jezika, je zakonsko določena tudi v Latviji in Litvi, vendar imajo v obeh državah dejansko po dve uradni državni ustanovi, ki imata v vsaki državi pristojnosti porazdeljene po svoje. V Litvi je Državni odbor za litvanščino⁶ pristojen za

---

³ <http://www.sazu.si/o-sazu.html>

⁴ Dansk Sprognaevn – <http://www.dsn.dk/>

⁵ Nederlandse Taalunie – <http://taalunie.org/>, <http://taalunieversum.org/>

⁶ Valstybinės lietuvių kalbos komisija – <http://www.vlkk.lt/>

jezikovno normiranje, Inštitut za litvanščino⁷ pa za izdelovanje pravopisa in uradnega slovarja, za vzdrževanje nacionalnega jezikovnega korpusa ter za jezikovno svetovanje. V Latviji pa je Državni urad za jezik⁸ pristojen za normiranje ter izdajanje pravopisa, za jezikovno svetovanje je zadolžena Latvijska agencija za jezik,⁹ pristojnost pisanja slovarja pa je razdeljena med obe telesi.

Iz tabele 1 sicer sledi, da je najpogostejši tip ustanove, ki je zadolžena za normiranje, Akademija za jezik, vendar je ta tip organizacije dejansko vezan na Španijo, ki se je glede tega ob ustanovitvi Kraljeve španske akademije¹⁰ v 17. stoletju zgledovala po Francoski akademiji¹¹. A tudi v Španiji pristojnosti pokrajinskih akademij za jezik niso enake. Kraljeva španska akademija je uradno pristojna za vsa pregledana področja, torej tako za normiranje jezika, za izdelavo pravopisa, pravopisnega slovarja in osrednjega slovarja kot tudi za vzdrževanje nacionalnega korpusa in svetovanje. Kraljevi akademiji baskovskega jezika¹² je na drugi strani uradno dodeljena le pristojnost le za normiranje, pravopisna pravila in svetovanje, pravopisni slovar in osrednji slovar pa sestavlja skupaj z Inštitutom za baskovski jezik¹³ na Baskovski univerzi, ki je zadolžen tudi za vzdrževanje nacionalnega korpusa. Spet drugače ima Kraljeva galicijska akademija¹⁴ uradno izključno pristojnost le nad normiranjem, za sestavljanje pravopisa in uradnega slovarja pa si uradno pristojnost deli z Generalnim sekretariatom za jezikovno politiko¹⁵ in Inštitutom za galicijščino¹⁶ na Univerzi v Santiagu de Composteli.

V do zdaj opisanih primerih je bila ustanova določena bolj ali manj uradno, njene pristojnosti zapisane ali v nekem krovnem zakonu o jeziku ali v ustanovnem aktu telesa, vendar se vsaj v nekaterih primerih zdi, da uradnost inštitucije ne izvira zgolj iz zakonske podlage njenega delovanja temveč predvsem iz neuradnega prestiža, ki ga ima inštitucija med govorniki konkretnega jezika. Seveda je v takih primerih težko določiti, kaj je bilo prej, prestiž ali zakonsko določilo, oziroma ali prestiž morda ne izvira le iz zakonske podlage. Da lahko tudi samo prestiž predstavlja pomemben faktor pri določitvi pomembnosti inštitucije, se vidi iz primerov držav oz. jezikov, kjer uradni predpisovalci jezika zakonsko niso določeni. Na

---

⁷ Lietuvių kalbos institutas – www.lki.lt

⁸ Valsts valodas centrs – <http://www.vvc.gov.lv/>

⁹ Latviešu valodas aģentūra – <http://www.valoda.lv/>

¹⁰ Real Academia Española – <http://www.rae.es/>

¹¹ Académie française – <http://www.academie-francaise.fr/>

¹² Euskaltzaindia – <http://www.euskaltzaindia.net/>

¹³ Euskara Institutua – <http://www.ei.ehu.es/>

¹⁴ Real Academia Galega – <http://www.realacademiagalega.org/>

¹⁵ Secretaría Xeral de Política Lingüística – http://www.xunta.es/linguagalega/instituciones_da_lingua_galega

¹⁶ Instituto da Lingua Galega – <http://ilg.usc.es/>

Češkem velja, da je za vsa vprašanja normiranja (torej vse od izdelave pravopisa do svetovanja) pristojen Inštitut za češki jezik¹⁷, od pregledanih pristojnosti le za vzdrževanje korpusa skrbi drugo telo, konkretno Češki nacionalni korpus¹⁸, ki je dejansko inštitut na Karlovi univerzi v Pragi. Vendar Inštitut za češki jezik ni nikjer uradno določen kot subjekt, ki bi edini smel ali moral normirati češki jezik; njegova določila govornici sprejemajo zaradi prestiža, ki predvidoma izhaja iz dejstva, da je Inštitut izšel iz Češke akademije znanosti in umetnosti.

Uradna nedoločenost pa ponovno ni unikum, saj uradno določenega subjekta pristojnega za normiranje ni tudi recimo v Grčiji. Za Grčijo celo velja, da ni za vprašanja normiranja pristojen nihče, pravopis in slovar pa izdelujeta vsaj dve konkurenčni inštituciji, od katerih je ena privatna ustanova, druga pa del javne univerze.¹⁹ Vmesni sklep glede ureditev pri pristojnostih normiranja je torej, da pregled nikakor ne razkriva niti enotnega niti tipičnega vzorca.

2.2 Kdo zbira, razvija, distribuira in hrani jezikovne vire in tehnologije, predvsem korpuse?

V Sloveniji imamo trenutno več velikih ("nacionalnih") korpusov:

1. ISJFR ZRC SAZU je sestavil korpus Nova beseda;
2. Zavod Trojina je (v okviru projekta Sporazumevanje v slovenskem jeziku) sestavil korpus Gigafida;
3. Konzorcij Inštitut Jožefa Stefana (IJS) – DZS – Amebis – Filozofska fakulteta (FF) Univerze v Ljubljani (UL) – Fakulteta za družbene vede (FDV) UL je sestavil korpus FidaPlus.

Poleg teh treh imamo še več specializiranih korpusov na raznih inštitucijah (na IJS, na Fakulteti za računalništvo UL, na FF UL, v privatnem podjetju (Amebis, Alpineon), na ISJFR itd.

Pregled stanja v izbranih evropskih državah pokaže, da stanja v Sloveniji ne moremo imeti za izjemno. Po več primerljivih korpusov najdemo tudi marsikje drugje, recimo v Franciji, Italiji, Španiji, Grčiji, na Danskem, Poljskem itd. Ponekod ima eden od teh korpusov naziv "nacionalni", vendar po velikosti, obsegu, uporabljanosti itd. ne izstopa nujno. V nekaterih od držav, kjer obstaja več velikih korpusov, so ti lahko nastali tudi na različnih

---

¹⁷ Ústav pro jazyk český – <http://www.ujc.cas.cz/>

¹⁸ Ústav Českého národního korpusu – <http://ucnk.ff.cuni.cz/>

¹⁹ Kentro lexicologias – <http://www.lexicon.gr/>; Institutou Neoellinikon Spoudon (Idryma Manoli Triantafyllidi) – <http://www.auth.gr/units/774>, <http://ins.web.auth.gr/index.php?lang=en&Itemid=218>

javnih ustanovah (npr. Francija), pogosto pa je med avtorji kakšnega velikega korpusa tudi zasebna ustanova (npr. Poljska Znanstvena založba PWN²⁰) ali javno-zasebni konzorcij (npr. Poljska). V nekaterih primerih za "nacionalni" korpus skrbi javna ustanova, ki smo jo identificirali kot glavno jezikovnopolitično ustanovo in je hkrati tudi glavna normativno-predpisovalna ustanova (npr. kastilščina), pogosto pa je to delo telesa, ki se z jezikovnim normiranjem ne ukvarja (npr. Danska, Češka). Torej tudi za področje korpusov najdemo vrsto možnih ureditev.

Poleg korpusov seveda med jezikovne vire in tehnologije sodi še marsikaj, od raznoraznih jezikovnotehnoloških programskih orodij, prevajalnih orodij, enojezičnih in dvojezičnih elektronskih in spletnih slovarjev, jezikovnih pripomočkov, pa do učbenikov oziroma učnih pripomočkov za učenje jezika. Primera, da bi bila kje za vse to uradno eksplicitno zadolžena ena sama ustanova in da bi ji bil na vsem tem podeljen monopol glede dostopa do javnih financ za te naloge, pregled ni razkril.

2.3 Sklep

Po pregledanih državah smo za vsa področja naleteli na veliko raznolikost jezikovnopolitičnih rešitev, ki se kaže tako v številu v jezikovno politiko vključenih ustanov kot v področjih, ki jih posamezna ustanova pokriva. Z izjemo nizozemščine, kjer ena ustanova skrbi za vsa pregledana področja, je v vseh državah v jezikovno politiko vključenih več ustanov. Za obe opisani vprašanji oziroma za vse postavke iz tabele lahko zaključimo, da rešitve, kakršne poznamo v Sloveniji, v Evropi niso unikum. Slovenski Službi za slovenski jezik so po nalogah, evidentiranih v tabeli, primerljivi baskovski podminister za jezik, latvijski Državni odbor za jezik, belgijski Svet za francoski jezik in jezikovno politiko, francoski Generalni odbor za francoščino in jezike Francije ter Avstrijski jezikovni urad. Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pa sta po nalogah iz tabele primerljiva Inštitut za češki jezik in Danski jezikovni urad. Unikum je celotna situacija oz. kombinacija ustanov in njihovih zadolžitvev, a glede na to, da si po številu ustanov in njihovih zadolžitvah niti dve evropski državi nista primerljivi, ni prav nič presenetljivo, da je drugačna od ostalih tudi slovenska ureditev.

2.3.1 Nedavne spremembe pri pristojnostih glede normiranja, slovaropisja, tehnologij?

V luči trenutne slovenske razprave glede morebitnih sprememb v razdelitvi pristojnosti glede normiranja, slovaropisja in tehnologij med različnimi akterji se lahko vprašamo, ali je v

---

²⁰ <http://www.pwn.pl/>

zadnjem času v kateri od evropskih držav prišlo do sprememb glede tega, katera ustanova je za te stvari pristojna. Tega vidika v raziskavi sistematično nisva preverjala, ponujava pa vzorec. Področje jezikovnih tehnologij je še razmeroma mlado in izjemno hitro rastoče, kar seveda pomeni, da se skoraj povsod stanje šele vzpostavlja. Na področju normiranja in slovaropisja je stanje seveda bolj utečeno, se pa spremembe dogajajo tudi tu. Zasledi se jih v ureditvah, kjer predpisovalec ni določen, npr. v Grčiji sta leta 2008 izšla dva grška pravopisna priročnika različnih izdajateljev in v letih 2012 in 2013 tudi dva na podlagi prestiža normativna splošna slovarja različnih izdajateljev. In zasledi se jih tudi ureditvah, kjer je predpisovalec določen, npr. v Nemčiji je bil od 1955 do 1996 kot normativen uradno določen Dudnov slovar, nato pa je uradni predpisovalec postala Meddržavna komisija za nemški pravopis^{21,22}. Obstajajo pa tudi primeri, kjer se sprememba uradno ni izvršila, a se javnost brez dvoma poslužuje alternativnih virov, npr. Francoska akademija je zaključila zadnjo dokončano izdajo uradnega normativnega francoskega slovarja leta 1935, od naslednje izdaje pa so v letih 1992, 2005 in 2011 izšli zvezki A-Enz, Eoc-Map in trenutno zadnji zvezek Maquereau-Quotité. Skratka, v ureditvah pristojnosti glede normiranja in slovaropisja se v zadnjem času po Evropi vsaj sem in tja sreča tudi spremembe.

3. Razprava

Najočitnejši zaključek iz tabele 1 je, kot smo že omenili, da v Evropi ni enega samega modela urejanja opisovanja in predpisovanja jezikovnega korpusa, saj je pri vsakem od zajetih jezikov to področje organizirano malo po svoje. Pri tem je pomenljivo, da to ni vedno posledica različnih jezikovnopoličnih oziroma družbeno-jezikovnih situacij v konkretnih državah: četudi sta si dve državi po večini očitnih družbeno-jezikovnih kriterijev zelo blizu, to še ne pomeni, da bo v teh državah primerljiva tudi notranja organizacija jezikovne politike.

Zgodovine oziroma razvoja jezikovne politike po posamičnih državah nisva posebej preučevala, a kolikor sva tekom raziskave uspela ugotoviti, je trenutno stanje jezikovne politike pogosto zgolj rezultat specifičnega zgodovinskega razvoja znotraj neke države. Zgodovina je tako sicer relevantna za razumevanje poti do trenutnega stanja, vendar po drugi strani ni povedna, v kolikor ni obenem razložena tudi celotna jezikovnopolična situacija v določeni državi v določenem zgodovinskem obdobju, ko se je neka sprememba vršila. Z drugimi besedami, če želimo razumeti trenutno jezikovnopolično ureditev neke države, moramo poleg trenutne družbeno-jezikovne situacije poznati tudi celotno družbeno-jezikovno

---

²¹ Zwischenstaatliche Kommission für deutsche Rechtschreibung – <http://www.rechtschreibrat.com/>

²² Za pomoč pri ugotavljanju nemške situacije sva hvaležna Saški Štumberger.

zgodovino države oziroma jezika, tako da če operiramo s primerjavami in zgledi od drugod, bi moralo to v čim večji meri predstavljati del skupnih predpostavk sogovorcev, če naj bo sklicevanje na primerjave in zglede informativno.

Različne jezikovnopolitične ureditve med posameznimi državami torej težko preprosto primerjamo in ugotavljamo, katera je boljša in katera slabša, saj se niso vse ureditve vzpostavile v enakih situacijah. Konkretno ureditve so lahko posledica v površnem pregledu nerazumljenih odločitev, namenjenih doseganju konkretnih ciljev, ki se med državami oziroma skupinami govorcev nekega jezika lahko zelo razlikujejo. Vsaka jezikovnopolitična ureditev je namenjena urejanju neke konkretne situacije in je kot taka lahko dobra za doseg nekaterih, ne pa vseh možnih ciljev. Vsaka posamična ureditev služi nekemu konkretnemu namenu, saj imajo podobno, kot imajo različni jeziki oz. govorcev teh jezikov različne interese, določevalci jezikovne politike lahko različne cilje, ki naj bi jih njihova jezikovna politika dosegla. Pri ciljih pa hitro opazimo, da so si lahko celo diametralno nasprotni.

V primerljivih družbeno-jezikovnih situacijah – če za kriterij primerljivosti vzamemo velikost in bližino vpletenih jezikov – lahko najdemo povsem nasprotujoče si cilje. Tako so se naprimer na Hrvaškem po razpadu Jugoslavije intenzivno lotili »osamosvojitve« hrvaščine (ločitve hrvaščine od srbohrvaščine), vsaj na videz vključno z načrtnim oddaljevanjem korpusa standardne hrvaščine (besedja, slovnice) od srbščine z izbiro bolj oddaljenih različic raje kot manj oddaljenih različic. Ravno nasprotno pa imajo celinske skandinavske države medsebojni dogovor, da se pri normiranju svojih jezikov posvetujejo z uradi za jezik v drugih dveh državah, da bi s tem zagotovili, da se trije skandinavski jeziki ne bi preveč oddaljili oziroma da bi ostali v približno enaki meri medsebojno razumljivi (Orešnik 1995).

Družbeno-jezikovno pa tudi bolj ozko jezikovno se zdita primerljivi tudi situaciji v Belgiji in na Nizozemskem na eni strani ter na Portugalskem in v Španiji na drugi strani, kjer spet najdemo različni jezikovnopolitični rešitvi, ki sledita različnim ciljem. Belgija in Nizozemska sta podpisali meddržavni sporazum ob ugotovitvi, da gre v primeru flamščine in nizozemščine za en in isti jezik, in ustanovili skupno telo za reguliranje jezika. Na drugi strani imamo v Galiciji uradno jezikovno politiko, ki galicijščino obravnava kot samostojen jezik, piše galicijske slovarje, pravopis, skrbi za prevajanje računalniških programov v galicijščino, organizira lektorate galicijščine itd. (ob tem v Galiciji sicer obstaja tudi gibanje, ki se trudi galicijščino spraviti pod okrilje portugalsščine). Glede na to, da torej niti v primerljivih situacijah ne moremo pričakovati enakih ciljev, je primerljive cilje v družbeno-jezikovno različnih situacijah preprosto nemogoče pričakovati.

Stanje je torej naslednje: jezikovnopolitična ureditev je v vsaki državi oz. za vsak jezik vezana na specifično družbeno-jezikovno situacijo. Te situacije so različne, tako zaradi trenutnih družbeno-političnih razmer v državi kot zaradi specifične družbeno-jezikovne in družbeno-politične zgodovine jezika/države. V teh različnih situacijah imamo nadalje jezikovne politike z različnimi (in vsaj izven v podrobnosti poznanega zgodovinskega družbeno-politično-jezikovnega konteksta nepredvidljivimi) cilji, kar končno pomeni, da je primerjanje jezikovnih politik smiselno le na informativni ravni. Osnovna odločitev glede posameznih vidikov jezikovnopolitične ureditve pa lahko temelji le na ciljnih, ki si jih – kot to poskušajo npr. resolucije o Nacionalnem programu za jezikovno politiko – v specifično slovenski zgodovinski družbeno-politično-jezikovni situaciji postavi slovenska družba (kar seveda neizbežno pomeni krmarjenje med nasprotujočimi podcilji, kot so standardizacija, ohranjanje narečij, dvig problematizirane bralne pismenosti, ohranjanje polnofunkcionalnosti, odpiranje visokega šolstva, privabljanje tujih investorjev itd.).

3.1 Uradno določanje ustanove

V kontekstu predpisovalnega slovaropisja se lahko postavi tudi vprašanje, ali je za normiranje korpusa (ne statusa) jezika sploh treba imeti uradno določeno ustanovo – pregled je razkril obstoj obeh ureditev –, in če ja, kakšen naj bo domet tako določenih jezikovnih predpisov. Glede prvega dela vprašanja npr. Krek (2013a) izreka pritrtilno mnenje (stanje, ko lahko kdorkoli objavi slovenski pravopis, njegova veljava pa je odvisna le od uporabnikov, ki ga sprejemejo ali ne, je predstavi kot negativno), glede drugega dela vprašanja pa se ne sprašuje. Med pregledanimi državami oz. jeziki srečamo modele, kjer pripravljalec predpisovalnega razlagalnega slovarja ali pravopisnega slovarja ni predpisan in jih dejansko obstaja več (npr. primer moderne grščine v Grčiji), in modele, kjer je predpisovalec s pravnimi akti eksplicitno predviden (npr. primer latvijščine v Latviji, nizozemščine na Nizozemskem). Na nek način je sicer predpisovalec pravzaprav vedno določen vsaj npr. v obliki telesa, ki odobrava učbenike. Čim pa zapustimo domeno izobraževanja, se ob morebitni določitvi posameznih normativnih priročnikov, določitvi potrjevalca posameznih normativnih priročnikov ali določitvi pripravljalca (izdajatelja) normativnih priročnikov takoj postavi vprašanje, kaj tak predpis pomeni za kršitelja, oziroma za kakšen tip pravne norme gre: za predpis s sankcijami ali brez. Ob morebitni široki veljavi v javni rabi bi predpis s sankcijami vodil do jezikovne policije, ki bi imela z vidika dvigovanja prestiža slovenščine verjetno negativne učinke, bil bi sociolingvistično nerealen, glede na družbeno možnost skoraj popolne nešolanosti posameznika, obstoja migrantov itd. pa bi na široko odprl vrata tudi diskriminaciji.

(Sankcioniranje javnega govora, ki odstopa od slovarsko/pravopisno predpisanega izgovora, je seveda še toliko bolj neizvedljivo in nesprejemljivo od sankcioniranja pisnega jezika.) Bolj realna se vsaj na prvi pogled zdi možnost predpisa z nekakšno mehko sankcijo, ki je omejen na pisno rabo javne uprave (ne javnosti, ki komunicira z javno upravo), in možnost širše veljavnega predpisa brez sankcije (ali kombinacija obeh). Pri predpisu brez sankcije se sicer takoj spet postavi vprašanje, kaj z njim dosežemo: prepreči se alternativne slovarje, ki bi se lahko oklicali za predpisovalne, načeloma pa se ne prepreči, da jim tako vlogo podelijo uporabniki sami. Torej rešitev ni več prav daleč od rešitve, kjer konkreten predpisovalni priročnik oziroma njegov izdajatelj uradno ni predpisan, osrednjo predpisovalno vlogo pa mu dodelijo uporabniki sami.

Seveda se lahko v kontekstu morebitne uradne določitve izdajatelja slovarjev, pravopisov, svetovanja itd. vprašamo po smiselnosti še s kakšnega drugega vidika. Z vidika optimizacije standardizacije/poenotenja je uradni določitvi težko oporekati. Prav tako se zdi jasno, da če privzemamo minimum standardizacije kot neizbežen in presojava uporabnost za jezikovno funkcioniranje govorcev, predstavlja uradna določitev izdajatelja za uporabnikovo življenje olajšavo, ker takoj ve, kje željeni napotek poiskati. A hkrati nosi optimizacija poenotenja s seboj dobro znane pasti nedemokratičnosti, sprejetje predpisovalnega 'monopola' kot olajšave za uporabnika pa bo avtomatično pomenilo tudi argument proti dopuščanju kakršnekoli dvojnici v predpisani različici, kar pa zopet odstopa od mnogih pogledov v stroki (npr. Dobrovoljc 2013). Kakršnegakoli enoznačnega odgovora tako tu nima smisla iskati. Če privzemamo, da si kot družba nalagamo kot skupno nalogo tudi skrb za infrastrukturo slovenščine, hkrati pa zavračamo možnost monopolne določitve uradnega predpisovalnega slovarja, pravopisa, svetovalca, potem se kot možnost ponuja tudi rešitev, kjer se uradno določi (in financira) subjekt, ki za to *mora* skrbeti, se pa določevalec (država) vzdrži obravnave in oznanjanja tega slovarja, pravopisa, svetovalca kot edine možnosti in uradnega standarda (razen potencialno v rabi javne uprave in izobraževanja).

3.2 Financiranje

Neglede na to, ali se izdajatelja pravopisa ali predpisovalnega slovarja, pa tudi opisnega splošnega, temeljnega, referenčnega itd. enojezičnega slovenskega slovarja določi uradno ali ne, si lahko zastavimo še vprašanje financiranja. Če privzemamo, da si kot družba nalagamo kot skupno nalogo tudi skrb za infrastrukturo slovenščine, v kar seveda spada tudi na spletu prosto dostopen moderen enojezični slovenski slovar, se zdi jasno, da se mora ta financirati iz javnih sredstev. Nadaljnje vprašanje pa je, iz katerega resorja. Če vzamemo danes Inštitut za

slovenski jezik Frana Ramovša za inštitucijo, ki je v bližnji preteklosti opravila največ slovenskega enojezičnega leksikografskega dela, sledi, da je bilo slednje v bližnji preteklosti večinoma financirano preko raziskovalnih programov in projektov Javne agencije za raziskovalno dejavnost. To se zdi neustrezno z dveh vidikov. Kot prvo zato, ker z izjemo posameznih delov razvoja metod in tehnologije, kjer je znanstvenoraziskovalno financiranje še lahko upravičeno, pri vsakodnevnem praktičnem slovaropisnem delu v veliki meri ne gre za znanstvenoraziskovalno delo temveč za sicer visoko specializirano a praktično-strokovno delo, kot ugotavlja Krek (2013b). In kot drugo zato, ker če gre za del izobraževalne infrastrukture in nacionalne infrastrukture oziroma kulturne dediščine (kakor to prepoznava tudi Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014-2018²³), stvar pač sodi v resor izobraževanja in kulture in je prav, da je financirana v okviru teh resorjev.

4. Sklep

Področji opisnega in predpisovalnega slovaropisja sta za jezike po Evropi urejeni zelo različno. Razlika je že v sami določitvi področja, saj sta za nekatere jezike opisni in predpisovalni oziroma pravopisni slovar ločena (npr. slovenščina ali poljščina), nekateri jeziki pa imajo en sam slovar z obema funkcijama (npr. angleščina ali češčina). Nadalje je razlika v zadolžitvi različnih ustanov, ki vršijo te naloge, saj v nekaterih primerih ista ustanova izdaja tako opisni slovar kot pravopisni priročnik (npr. španščina ali slovenščina), v drugih pa to opravljata dve različni ustanovi (npr. poljščina). Razlika je tudi v sami organiziranosti polja normativnega in opisnega slovaropisja, saj je v nekaterih primerih zakonsko določeno, katera ustanova izdaja uradni slovar (npr. danščina), v drugih pa je to le tihi dogovor vseh govorcev oziroma ustanovi pravico izdajanja zakona podeljuje njen prestiž (npr. češčina). Razlika je tudi v sami umeščenosti oziroma organiziranosti vpletenih ustanov. V Španiji imajo vse predpisovalne ustanove za jezike Španije naziv 'Kraljeva akademija' in so dejansko akademije, ki so financirane neposredno s strani države oziroma španskih pokrajinskih vlad. V Litvi je uradni slovaropisec Inštitut za litvanščino, ki je samostojno telo, katerega direktorja imenuje pristojni minister. Ob pregledu stanja urejenosti slovaropisnega področja za jezike po Evropi torej ugotavljava, da tipične ureditve ni smiselno poskušati določati. Posledično samo sklicevanje na konkreten model v tujini ne more predstavljati trdnega argumenta, saj so modeli, na katere bi se lahko sklicevali, pač raznovrstni. Takšno sklicevanje bi bilo smiselno

---

²³ <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201362&stevilka=2475>

le, če bi imeli ob sebi tudi kvalitetno oceno neke ureditve, a je ocena konkretne ureditve vedno vezana na subjektiven pogled tistega, ki jo ocenjuje.

DOBROVOLJC, Helena, 2013: Spremembe pravopisnih konceptov v elektronski dobi. Boža Krakar-Vogel (ur.): *Slavistika v regijah – Nova Gorica*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 69-75.

KREK, Simon, 2013a: Slovenski pravopis: Ali je pilot v letalu? *Pogledi* 4/4. 27. <http://www.pogledi.si/mnenja/ali-je-pilot-v-letalu>

KREK, Simon, 2013b: Za koga, kaj in kdo? : novi slovar slovenskega jezika. *Delo* 55/231 (5. okt. 2013, Sobotna priloga). 14-15.

MARUŠIČ, Franc, Žaucer, Rok, 2013: *Pregled institucionaliziranih oblik izvajanja nacionalnih jezikovnih politik v Evropski uniji*. Neobjavljeno poročilo, http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/slovenski_jezik/Pregled_inst.oblik_izvaj.nac.jezik.politik_v_EU.pdf

OREŠNIK, Janez, 1995: *Uradi za jezik v Skandinaviji*. Ljubljana: SAZU.